

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Прібиткова Наталія Олександрівна,

науковий співробітник науково-дослідної роботи з проблем наукового забезпечення правоохоронної діяльності та якості підготовки кадрів
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків, Україна
pno1903@gmail.com

Вступ. В житті кожної людини є період, коли закладається фундамент особистості, особистісні цінності, що визначають якість майбутнього життя - дитинство. До того ж це такий відрізок життєвого досвіду, коли дитина найменш захищена від соціального, фізичного чи психічного насильства.

Мета роботи. Висвітлити та охарактеризувати окремі аспекти роботи психолога з дітьми, які постраждали від домашнього насильства.

Насильство - умисний фізичний чи психологічний вплив однієї особи на іншу, проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду, або містить у собі загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочинною метою. Такий вплив на особу здійснюється вчиненням певних умисних діянь. Особа, яка вчиняє насильницькі діяння, усвідомлює їх характер, передбачає наслідки цих діянь і бажає або свідомо допускає їх настання. [1]

Відповідно до ЗУ "Про запобігання та протидію домашньому насильству" **домашнє насильство** - це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. [2]

Домашнє насильство - це один із різновидів насильства. Воно відрізняється від інших проявів (на вулиці, під час воєнних дій, під час конфлікту, в колективах тощо) тим, що коїться близькими один до одного людьми (родичами або членами сім'ї), які мають тісні стосунки - кровні, емоційні, шлюбні, інтимні, господарські тощо.

Працівник психологічної служби (практичний психолог), соціальний педагог має зустрітися з дитиною, стосовно якої надійшла інформація про жорстоке поводження щодо неї. Зустріч може проходити у кабінеті психолога, соціального педагога чи в окремому приміщенні.

Основною метою бесіди з дитиною є отримання повного обсягу інформації про те, що сталося, в ході спонтанної розповіді дитини. [3, с. 93] Під час розмови фахівець має сидіти поруч із дитиною, не допускаючи розділення столом; спілкуючись з дитиною, необхідно демонструвати повагу до неї, приязність, досягти створення атмосфери максимальної довіри (наприклад, пригостити дитину чаєм). [4] Після вибору часу і місця опитування дитини-жертви чи свідка варто провести розподіл опитування на етапи, кожний з яких виконує певну функцію.

Наукою та практикою обґрунтовано такі фази проведення опитування: • попередня фаза; • вступна фаза; • фаза вільної розповіді; • фаза детальних запитань; • завершальна фаза. [5, с. 97-98]

Попередня фаза охоплює дії, які передують контакту з дитиною. Вона полягає в отриманні інформації про дитину, свідка чи жертву, – її пізнавального, соціального та емоційного розвитку, а також щодо її найближчого оточення і сім'ї. Під час попередньої фази слід остаточно визначити, хто братиме участь в опитуванні і хто виконуватиме в ньому провідну роль.

Вступна фаза. Спеціаліст (практичний психолог, соціальний педагог запрошує на зустріч дитину, стосовно якої надійшла інформація про жорстоке поводження щодо неї. Знайомлячись з дитиною, необхідно озвучити тему розмови, але при цьому варто уникати сугестивних слів, як-от: «важкий», «страшний», «насильство» тощо. Слід у зрозумілій і доступній для дитини формі представитись, повідомити, ким є особа, яка веде опитування, і в чому полягає її робота. Можна також запитати дитину, чи знає вона, ким є особа, що веде опитування, і якою є мета розмови. Це дозволить зорієнтувати дитину щодо ситуації та дізнатися, чи налаштована вона на співпрацю.

Розмову з дитиною – незалежно від віку – слід починати з нейтральних, безпечних тем, пам'ятаючи при цьому, що вступна фаза не може тривати занадто довго. Дітей дошкільного та молодшого шкільного віку можна, наприклад, запитати про улюблену гру, телепрограму, улюблені страви. Якщо предметом справи є проблеми, пов'язані з функціонуванням сім'ї, то під час вступної фази слід уникати тем, пов'язаних з нею. Якщо відомо, що у дитини є проблеми у відносинах із однолітками, то дана тема також не повинна згадуватися на цьому етапі.

Під час вступної фази необхідно встановити, чи дитина в змозі відрізнити правду від брехні та ознайомити її з обов'язком говорити правду. Можна просто запитати дитину, що означає говорити правду, а що означає обманювати, а також, що може трапитися, якщо хтось обманює. Коли йдеться про маленьку дитину, що має труднощі, як, наприклад, з'ясувалося, з визначенням правди і

брехні, можна навести кілька правдивих і неправдивих речень, щоразу питаючи дитину, чи це є правдою, чи брехнею.

Фаза вільної розповіді. На цій фазі дитина-жертва чи свідок має розповідати про хід подій вільно, у своєму темпі, згідно з послідовністю згадуваного змісту. Цей етап показує, які елементи подій викликали емоції, були для дитини важливими, вартими того, щоб їх помітити та запам'ятати. Важливо ініціювати фазу вільної розповіді у такий спосіб, щоб дитина знала, чого саме від неї очікує спеціаліст. Наприклад, ставлячи відкриті запитання: «Розкажи, що трапилося, мені важливо почути твою версію», «Розкажи все, що пам'ятаєш, усе, що є важливим». Дитину, яка розповідає про подію або низку обставин у формі вільного викладу подій, не слід перебивати, навіть якщо вона відхиляється від суті справи чи вводить розгалужені побічні лінії. Не слід також виправляти, уточнювати її висловлювання або їх коригувати, порівнювати з інформацією, яка відома з інших джерел. Це може обмежити свободу подальшого викладення подій, завадити перебігу думок або змінити порядок окремих згадуваних елементів.

Фаза детальних запитань. Метою особи, що проводить опитування, на цьому етапі є доповнення викладу подій, здійсненого дитиною під час фази вільної розповіді, та їх впорядкування для з'ясування обставин. Цей етап опитування повинен мати таку форму розмови, яка найбільше відповідає віковим та індивідуальним особливостям дитини. Не варто говорити дитині, що вона про щось забула у своїй розповіді або надала непослідовну інформацію, що суперечить іншим доказам. Це може пригнічувати її й гальмувати спонтанність відповідей або їх викривляти.

Першим ключовим принципом у роботі з дітьми-свідками чи жертвами є застосування відкритих запитань. На початку фази детальних запитань рекомендуються наступні відкриті питання: «Що ти ще пам'ятаєш про подію..? Що ще сталося...?». При цьому слід нагадати дитині, що, якщо вона не в змозі відповісти на поставлене у такий спосіб запитання, вона повинна відверто сказати «не знаю» або «не пам'ятаю».

У процесі розмови фахівець для себе повинен відтворити картину подій, що відбулися з дитиною, з'ясувати їхню черговість та отримати якомога більше деталей. Для цього варто ставити цілеспрямовані запитання, які стосуються: а) характеру насильства, якщо воно було; б) часу (коли саме це трапилося – уранці, вдень, увечері, вночі; якої пори року); с) людини, що заподіяла насильство; d) місця події; е) оточення; f) інших обставин тощо. Якщо дитині важко розказувати про події, які вона пережила, необхідно запропонувати відтворити болісну

ситуацію за допомогою, наприклад, малюнка; за допомогою предметів, наприклад, ляльок.

На етапі детальних запитань важливо спочатку зосередитися на інформації, яку надає дитина, і лише згодом – на даних, отриманих з інших джерел. Формулюючи дитині запитання, ніколи не посилайтеся на інформацію, отриману з інших джерел.

Другим вирішальним принципом опитування дитини-свідка чи жертви є уникання запитань, які можуть викликати почуття провини, відповідальності дитини за події або їх перебіг, а також оцінки дитини та її поведінки.

Третій не менш важливий принцип опитування полягає в тому, що слова, побудова запитань та їхня послідовність повинні відповідати віковим та індивідуальним особливостям дитини. Не забудьте наприкінці розмови поцікавитися у дитини, чи хоче вона ще щось сказати.

Заклучна фаза. Під час заключної фази першим питанням має стати, як почувається дитина після опитування та чи є у неї якісь побоювання. Після цього варто розказати дитині, що відбуватиметься далі, які дії будуть наступними і пояснити, яка їх мета. Наостанок слід поговорити на нейтральні, емоційно необтяжливі теми, щоб знизити напругу душевного стану дитини.

Пам'ятайте: завершальна фаза є надважливою для захисту психічного здоров'я дитини.

Після проведеного опитування постраждалого/постраждалої не можна залишати його/її наодинці (необхідно доручити дитину до приходу батьків класному керівнику, вихователю, іншому педагогічному працівнику).

Висновки. Отже, з огляду на вище викладене, можна переконливо сказати, що насильство щодо дитини - це явище, яке тягне за собою руйнівні наслідки як для особистості конкретної дитини, так і для всього суспільства в цілому. Необхідно не залишати без уваги найменший прояв насильства, розуміючи його наслідки для психіки дитини надавати своєчасну кваліфіковану психологічну допомогу.

Дане явище потребує подальшого вивчення, удосконалення шляхів профілактики та надання фахової психологічної допомоги жертвам домашнього насильства. Лише за умови комплексного та компетентного підходу до попередження цього явища, своєчасного виявлення та подолання чинників, що призводять до насильства, реабілітації його жертв та корекційній роботі з агресорами можна мінімізувати прояви насильства у суспільстві загалом та щодо дітей зокрема.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Насильство // Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] - К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2002. - Т. 4: Н

- П. - 720 с. - ISBN 966-7492-04-4. URL: <http://leksika.com.ua/13761106/legal/nasilstvo> (дата звернення: 17.02.2022).
2. ЗУ "Про запобігання та протидію домашньому насильству" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/paran2#n2> (дата звернення: 17.02.2022).
3. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: Метод. посіб. / Авторитупоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. – К.: ФОП Клименко, 2015. – 114 с.
4. Навчально-методичний посібник «Підготовка працівників структурних підрозділів Національної поліції України у частині забезпечення та захисту прав дітей: ЧАСТИНА 1». – Київ, 2019.
5. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. та ін. – К.: ФОП Нічога С.О. – 2020. – 196 с.